

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 343.133

Л. М. Гуртієва, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра кримінального процесу
Фонтанська дорога, 23, Одеса, 65009, Україна

НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ПІДСТАВ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Стаття присвячена розгляду наукових концепцій підстав прийняття рішення про повідомлення про підозру. Автор дійшов висновку, що підставою прийняття рішення про повідомлення про підозру є наявність обставин (фактичних обставин, фактів), які зазначено у п. 1-4 ч. 1 ст. 91 КПК України. Для прийняття даного виду процесуального рішення наявність фактичних обставин повинна бути підтверджена доказами. Внесено пропозиції щодо вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства в аспекті досліджуваної теми.

Ключові слова: повідомлення про підозру, кримінально-процесуальне рішення, підстави повідомлення про підозру.

Постановка проблеми. Актуальність теми даної статті обумовлена потребами науки кримінального процесуального права та правозастосовної діяльності прокурора, слідчого щодо: а) формулювання сучасних теоретичних положень щодо підстав прийняття рішення про повідомлення про підозру; б) вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті досліджуваної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій українських вчених (зокрема, Ю. П. Аленіна, Н. В. Глинської, І. В. Гловюк, В. О. Гринюк, І. Г. Івасюк, О. В. Капліної, Т. В. Лукашкіної та ін.) дозволяє дійти висновку, що питання щодо підстав прийняття процесуального рішення про повідомлення про підозру є дискусійним та потребує подальшої наукової розробки.

Крім того, законодавче врегулювання інституту повідомлення про підозру (у тому разі підстав повідомлення про підозру) у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. (далі – КПК України) [1] містить протиріччя, прогалини, які ускладнюють застосування чинного кримінального процесуального законодавства.

Мета статті – на підставі аналізу наукових досліджень та національного кримінального процесуального законодавства з'ясувати підстави прийняття прокурором або слідчим за погодженням з прокурором процесуального рішення про повідомлення про підозру. Виявити недоліки національного кримінального процесуального законодавства та внести пропозиції щодо його вдосконалення в аспекті досліджуваної теми.

Виклад основного матеріалу. Повідомлення про підозру є кримінально-процесуальним актом (правозастосовним актом), який включає в себе як процесуальне рішення, так і процесуальну дію [2, с. 33]. Вважаємо, що повідомлення про підозру можна визначити як *процесуальне рішення* прокурора, слідчого за погодженням прокурора про вчинення кримінального правопорушення певною особою та *процесуальну дію* (сукупність процесуальних дій) щодо вручення особі письмового повідомлення про підозру [3, с. 188-189]. Дане визначення терміну «повідомлення про підозру», з нашої точки зору, цілком доречно закріпити у ст. 3 КПК України, оскільки однозначне розуміння слідчим, прокурором поняття та правової природи повідомлення про підозру сприятиме вдосконаленню їх правозастосовної діяльності.

Будь-яке процесуальне рішення, у тому разі й повідомлення про підозру, може бути прийнято за наявності відповідних підстав, які повинно бути чітко закріплено у законо-

давстві. Разом з тим, замість закріплення підстав прийняття рішення про повідомлення про підозру, у ст. 276 КПК України зазначені «випадки» повідомлення про підозру. Перелік цих випадків також викликає зауваження, на що справедливо звертають увагу деякі вчені (зокрема, Ю. П. Аленін [4, с. 163], Н. В. Глинська [5, с. 60], І. В. Гловюк [6, с. 305], В. О. Гринюк [7, с. 200], І. Г. Івасюк [8, с. 76], Т. В. Лукашкіна [2, с. 34] та інші науковці).

В юридичній літературі серед вчених немає єдиної думки, що вважати підставою прийняття рішення про повідомлення про підозру.

Так, одні вчені (В. О. Гринюк [7, с. 199], О. В. Капліна [9, с. 239-240] та ін.) вважають, що підстави повідомлення особі про підозру закріплено у ч. 1 ст. 276 КПК України. Крім того, В. О. Гринюк зазначає, що підстави повідомлення про підозру є неоднорідними, їх можна класифікувати на дві групи: формальні (п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК) та юридичні (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК). Для формальних підстав повідомлення про підозру характерним є не пряме, а побічне твердження про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, вони є вторинними, оскільки з'являються у результаті прийняття рішення про затримання особи чи застосування до неї запобіжного заходу. Юридична підстава повідомлення про підозру, яка закріплена у п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК, є прямою, оскільки у слідчого, прокурора на досудовому розслідуванні зібрано достатню кількість доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення [7, с. 202].

Поширеною в юридичній літературі є точка зору про те, що підставою прийняття рішення про повідомлення про підозру є наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК).

Разом з тим, з нашої точки зору, заслуговує на підтримку позиція Н. В. Глинської [5, с. 60], Т. В. Лукашкіної [2, с. 34], згідно з якою наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК) є не підставою, а засобом встановлення наявності підстав повідомлення підозру.

З'ясовуючи питання щодо підстав прийняття рішення про повідомлення про підозру, вважаємо за необхідне звернутись до теоретичних положень науки кримінального процесуального права про підстави прийняття процесуальних рішень.

Так, в юридичній літературі поширеною є концепція, відповідно до якої підстава прийняття процесуального рішення складається з двох елементів – *фактична підстава* та *правова (юридична) підстава* [5, с. 35; 10, с. 120; 11, с. 47, 62-63; 12, с. 485 та ін.]. Разом з тим, серед вчених немає єдиного підходу до розуміння змісту як фактичних, так і юридичних підстав прийняття процесуального рішення.

Так, одні вчені (Н. В. Глинська [5, с. 60], Т. В. Лукашкіна [2, с. 32], П. А. Лупинська [13, с. 74-76] та ін.) вважають, що *фактичною підставою* прийняття процесуального рішення є встановлені за допомогою доказів *обставини (фактичні обставини, факти)*, які необхідні для прийняття певного рішення. Саме дану точку зору ми і підтримуємо.

Інші вчені (Ю. П. Аленін, В. Г. Пожар [14, с. 14], В. Н. Григор'єв, Г. А. Кузьмін [15, с. 11-12] та ін.) зазначають, що фактичною підставою прийняття процесуального рішення є *«сукупність фактичних даних (доказів)»* або *«наявність достатніх доказів»*, яка свідчить про встановлення певних обставин.

Вважаємо, що саме встановлені фактичні обставини кримінального провадження і є підставою прийняття будь-якого процесуального рішення, у тому числі повідомлення про підозру. Докази необхідні для того, щоб дійти висновку щодо наявності чи відсутності фактичних обставин.

Як справедливо звертає увагу Т. В. Лукашкіна, вирішуючи питання про підстави повідомлення особі про підозру, слід виходити із загального поняття предмету доказування як обставин, встановлення (доказування) яких необхідно для правильного вирішення кримінального провадження (кримінальної справи) (ч. 1 ст. 91 КПК). До моменту повідомлення особі про підозру повинне бути встановлено подію злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення),

а також винуватість певної особи у вчиненні такого діяння, тобто необхідно встановити інформацію про особу, форму вини, мотив і мету вчинення кримінального правопорушення. Якщо кваліфікація діяння залежатиме від розміру завданої шкоди, то повинно бути встановлене і розмір шкоди. Так, наприклад, неможливо вирішити питання про наявність ознак халатності в діяннях особи, якщо невідомо, яка шкода завдана такими діяннями. В тих випадках, коли є підстави вважати, що особа вчинила декілька злочинів, для повідомлення про підозру достатньо встановити вказані обставини по одному з епізодів злочинної діяльності. Повідомити особу про підозру за інші злочини можливо буде при встановленні відповідних підстав пізніше. Інші обставини, які закріплені у ч. 1 ст. 91 КПК України, к моменту повідомлення про підозру можуть бути не встановлені [2, с. 33-35].

Що стосується характеристики **правової (юридичної) підстави** прийняття процесуального рішення, то деякі вчені (О. В. Смирнов [16, с. 82] ін.) *пов'язують її з наявністю ознак складу злочину у конкретному діянні, з'ясування чого здійснюється шляхом кваліфікації*.

П. А. Лупинська звертає увагу, що правова підстава прийняття процесуального рішення – це вказані в законі умови, за яких рішення може бути прийняте (гіпотеза, норми). Відповідність між правовою та фактичною підставою обумовлює законність рішення [12, с. 485].

Вважаємо, що виділення вченими правової підстави прийняття процесуального рішення обумовлено тим, що процесуальне рішення є видом правозастосовного акту, який пов'язано з реалізацією норм як матеріального права (у першу чергу, норм кримінального права), так і процесуального права.

Деякі науковці (О. В. Смирнов [16, с. 82], В. І. Чорнобук [17, с. 45] та ін.) виділяють три види (групи) підстав прийняття процесуального рішення: *фактичну, правову та інформаційну* (Авторський аналіз даних концепцій див.: [18]).

В аспекті теми даного дослідження (статті) зазначимо, що неодноразово в юридичній літературі вчені (А. Я. Дубинський, М. В. Подольний, В. М. Григор'єв, Г. О. Кузьмін та ін.) звертали увагу на необхідність закріплення в законі єдиної підстави прийняття процесуального рішення.

Так, свого часу А. Я. Дубинський запропонував закріпити в законі єдину підставу для прийняття процесуального рішення – достатні докази, які обґрунтовують висновок про наявність юридичних підстав рішення [19, с. 97].

Інші науковці (М. В. Подольний [20, с. 41], В. М. Григор'єв, Г. О. Кузьмін [15, с. 11-12]) пропонують закріпити в законі універсальну підставу прийняття процесуального рішення, яким є інформація. При цьому інформацію вони визначають як відображення у навколишньому середовищі подій, процесів, фактів, які мають відношення до предмету розслідування [20, с. 41; 15, с. 12], розгляду та вирішенню кримінальної справи.

Вважаємо, що таке визначення підстави прийняття процесуального рішення є доволі загальним та може привести до неправильного розуміння змісту даного поняття посадовими особами, які здійснюють кримінальне провадження.

Отже, підставою прийняття будь-якого процесуального рішення є наявність чи відсутність зазначених в законі обставин (фактичних обставин, фактів). Даного висновку можна дійти також виходячи з аналізу ст. 75-79 КПК, ст. 177 КПК, ст. 284 КПК, ч. 3 ст. 370 КПК та ін. У положеннях даних статей йде мова саме про наявність «обставин» або «фактичних обставин» як підстави прийняття певного процесуального рішення. Для прийняття більшості процесуальних рішень, у тому числі повідомлення про підозру, наявність фактичних обставин (тобто підстав) повинно бути підтверджена доказами.

Висновки. Вважаємо доцільним запропонувати законодавцю закріпити у ст. 276 КПК України положення про те, що підставою прийняття прокурором або слідчим за погодженням з прокурором рішення про повідомлення про підозру є встановлені за допомогою доказів фактичні обставини, які свідчать про: **а)** наявність події кримінального

правопорушення; б) вчинення кримінального правопорушення конкретною особою. Дана точка зору вже була висловлена в юридичній літературі [2, с. 33].

Звернемо увагу, що згідно з положеннями принципу презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили (ч. 1 ст. 17 КПК). Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою (ч. 5 ст. 17 КПК).

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.rada.gov.ua.
2. Лукашкина Т. В. Доказывание как этап правоприменительного процесса / Т. В. Лукашкина // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відповід. за випуск Ю. П. Аленін. – Одеса: Юридична література, 2013. – С. 30-36.
3. Гуртієва Л. М. Поняття та правова природа повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України / Л. М. Гуртієва // Митна справа. – 2014. – № 6 (96). – Частина 2. – С. 185-190.
4. Аленін Ю. П., Гловюк І. В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення / Ю. П. Аленін, І. В. Гловюк // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2014. – № 1. – С. 161-169.
5. Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... д-ра юрид. наук / Н. В. Глинська – Харків, 2015. – 462 с.
6. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія / І. В. Гловюк. – Одеса: Юридична література, 2015. – 712 с.
7. Гринюк В. О. Функція обвинувачення в кримінальному провадженні України: теорія та практика: монографія / В. О. Гринюк. – К.: Алерта, 2016. – 358 с.
8. Івасюк І. Г. Інститут «повідомлення про підозру» нового кримінального процесуального законодавства України / І. Г. Івасюк // Митна справа, частина 2, книга 2. – 2013. – № 4 (88). – С. 74-79.
9. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність / О. В. Капліна // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 238-242.
10. Зеленецький В. С., Глинская Н. В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины / В. С. Зеленецкий, Н. В. Глинская. – Серия «Юридичний радник». – Харьков: «Страйк», 2006. – 336 с.
11. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: Монографія / О. В. Капліна. – Х.: Право, 2008. – 296 с.
12. Курс советского уголовного процесса. Общая часть / Под ред. А. Д. Бойкова и И. И. Карпеца. – М.: Юрид. лит., 1989. – 640 с.
13. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и форма / П. А. Лупинская. – М.: Юрид. лит., 1976. – 168 с.
14. Аленін Ю. П. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч.-метод. посібник / Ю. П. Аленін, В. Г. Пожар, І. В. Гловюк та ін. – Одеса : Фенікс, 2012. – 138 с.
15. Григорьев В. Н., Кузьмин Г. А. Правовые и организационные основы принятия решений в уголовном процессе (досудебные стадии): Монография / В. Н. Григорьев, Г. А. Кузьмин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. – 136 с.
16. Смирнов А. В. Достаточность фактических оснований уголовно-процессуальных решений / А. В. Смирнов // Правоведение. – 1983. – № 5. – С. 80-86.
17. Чорнобук В. І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу: Монографія / В. І. Чорнобук. – Х.: Право, 2008. – 184 с.
18. Гуртієва Л. М. Наукові концепції підстав прийняття судових рішень у кримінальному судочинстві / Л. М. Гуртієва // Молодий вчений. – 2016. – № 7 (34) липень. – С. 238-241.
19. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы / А. Я. Дубинский – Киев: Наукова думка, 1984. – 146 с.
20. Подольный Н. Основания принятия процессуальных решений / Н. Подольный // Российская юстиция. – 1999. – № 2. – С. 40-41.

Л. Н. Гуртиева, канд. юрид. наук, доцент
Национальный университет «Одесская юридическая академия»
Кафедра уголовного процесса
Фонтанская дорога, 23, Одесса, 65009, Украина

НАУЧНЫЕ КОНЦЕПЦИИ ОСНОВАНИЙ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЯ ОБ УВЕДОМЛЕНИИ О ПОДОЗРЕНИИ

Резюме

Статья посвящена рассмотрению научных концепций оснований принятия процессуального решения об уведомлении лица о подозрении. Сделан вывод, что основанием принятия процессуального решения об уведомлении о подозрении является наличие обстоятельств (фактических обстоятельств, фактов), которые закреплены у п. 1-4 ч. 1 ст. 91 УПК Украины. Для принятия данного вида процессуального решения фактических обстоятельств должно быть подтверждено доказательствами.

Ключевые слова: уведомление о подозрении, уголовно-процессуальное решение, основания уведомления о подозрении.

L. N. Gurtieva, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
National University “Odessa Law Academy”
the Department of Criminal Procedure
Fontanska doroga, 23, Odessa, 65009, Ukraine

SCIENTIFIC CONCEPTIONS OF GROUNDS OF NOTIFICATION OF SUSPICION

Summary

The article is devoted to examination of scientific concepts of grounds of notification of suspicion in criminal proceedings. The author makes a conclusion that factual background, stated in the law (p. 1-4 part 1 art. 91 of CPC) are the grounds for notification of suspicion. For this criminal procedural decision the grounds of notification of suspicion should be proved by evidence.

Key words: notification of suspicion, criminal procedural decisions, grounds of notification of suspicion.